

Slovenski Pravniki.

Leto XXVI.

V Ljubljani, 15. maja 1910.

Štev. 5.

Lajik kakor kazenski sodnik v Avstriji.

Spisal dr. Metod Dolenc v Gradcu. ¹⁾

V času preporoda kriminalnopolitičnih idej živimo. Stojimo sredi boja, ki ga vojujeta klasična pa moderna (socijologična) kriminalistična šola za načelno naziranje o bistvu in namenu — kazni. Ob krilu tega glavnega boja pa se bije nič manj važen stranski boj za preosnovo kazenskopravnega reda. Dve postojanki sta predvsem ključ do situacije v tem boju za realizacijo temeljnih tendenc modernega kazenskega prava. Prvič način, kako naj se vodi preiskava, da bode strogo po vzoru angleškega prava: obtožitelj dokaži obtožencu krivdo, nedopustno je, da se naprti obtožencu dokaz — nedolžnosti. Drugič: Najboljši zakon ne velja nič v rokah slabih izvršiteljev; torej, kdo bodi kazenski sodnik?

O le-tem vprašanju bodi sedaj govor in sicer z ozirom na avstrijske razmere. Samo poskusimo naj rešiti ta problem, v prvi vrsti na podlagi zgodovine vprašanja, kaka vloga da je bila v Avstriji lajiku v kazenskem pravosodstvu prisojena. Kar nič si ne domišljam, da bi bilo moje mnenje nekaj, kar drugače biti ne more. Docela sem tudi uverjen, da se parlamentarna rešitev vprašanja ne bo dosti ozirala niti na zgodovino, niti na kako temeljno stališče kriminalne politike. Bolj kakor na vseh drugih poljih zakonodavstva treba bode glede kriminalnopolitičnih vprašanj ubrati pot — kompromisa vseh baš tu tako zelo razdvojenih činiteljev. — Ako ta poskus rešitve pripomore, da pride vsaj nekoliko luči v to, vsekakor pereče vprašanje, onda je namen razprave do cela dosežen.

* * *

¹⁾ Po svojem predavanju v društvu »Pravniki«, odnosno v »Grazer Juristenverein«.

V Nemčiji se že bliža parlamentarna rešitev vseh pravkar omenjenih vprašanj. Nove, moderne določbe glede problema, v koliki meri bode lajik udeležen pri kazenskem pravosodstvu, prinašata načrt h kazenskopravnemu redu pa novela k sodni ustavi. Državni zbor ju je po prvem čitanju dne 16. januarja t. l. odkazal posebni komisiji 28ih članov v posvet. Sicer se je to izvršilo pred skoraj praznimi klopmi, tudi provedena debata je bila dokaj mršava; ali vsi govorniki so kazali brez vsakega prigovora tople simpatije — za večnike (»Schöffe«). Niti eden govornik ni se protivil vladni nameri, da se takozvane kazenske kamore (odgovarjajoče našim razsodilnim sodiščem) odpravi in nadomesti z večami; da, mnogo govornikov, med njimi tudi zastopniki »freisinn-a« in »centra«, izreklo se je načeloma celo za to, da je večnike tudi k prizivnim sodiščem pritegniti. — Kako pri nas?

V Avstriji pa so doslej zakonodavna vprašanja največega pomena — takó vprašanje, kako nadomestiti preko stotino stari kazenski zakonik z novim; vprašanje, kako preosnovati v modernem duhu kazenska sodišča — zanimala komaj da najožje strokovne kroge. Da bi se ti problemi od spodaj navzgor razmotravali, da bi jih proučili naši politiki, da bi se ž njimi temeljito pečalo naše časnikaštvo, naše t. zv. »javno mnenje«, o tem danes še niti zdaleka ni govora!

Ni bila torej mala zasluga naše justične uprave, da je odredila — ne oziraje se na vseobče nedostajanje zanimanja za kriminalnopolitična vprašanja — izdajo znanih predosnutkov kazenskega zakonika in kazenskopravnega reda. S tem se je odvilila velika skala, težnje po kazenskopravnih reformah so dobile nova pota, vsaj za korak smo bližje cilju!

Predosnutki pa niso vladna predloga; vlada še ni rekla zadnje besede, ona daje delo komisije za sedaj — javnosti na razgovor, v diskusijo. Tudi komentarja k predosnutkoma še ni; kar golo besedilo bodočih zakonov leži pred nami — z eno samo izjemo! Ideja, da naj se uvede večja namesto razsodilnega sodišča in deloma namesto porote, dobila je takoj utemeljitev, sicer z malimi ali glavnimi potezami. Pač zadosten dokaz, koliko si je bila justična uprava v svesti, da se sprejme te novote pač — z mešanimi čuvstvi!

Da je justična uprava naklonjena lajlikom v pravosodju sploh, to se opaža že dalj časa. Lajiški element, ki je bil doslej zastopan pri trgovskih in rudarskih senatih, našel bi po Kleinovih načrtih pot tudi v postopanje za odreko samopravnosti in v zavarovalstvenih zadevah. Reforma tiskovnega zakonika, ki se vleče že leta in leta, je dozorela glede vprašanja, komu naj se poveri sodstvo glede tiskom storjenih vsebinskih deliktov, do kompromisa, kojemu je takisto Klein kumoval. Dočim so se prej vsi oficijalni predlogi v tem strinjali, da je treba tiskovne delikte poroti odvzeti in jih odkazati uradniškim sodnikom — bodisi posameznikom, bodisi zborom — vznikla je kar na mah — dne 14. julija 1908 — v tiskovnem odseku poslanske zbornice misel, da naj se uvedó večje za tiskovne pravde.

Novi predosnutek za premembo ustroja kazenskih sodišč pa hoče kar splošno uvesti večó, in sicer namesto razsodilnih sodišč malo večó z dvema sodnikoma in dvema večnikoma, a veliko večó s tremi sodniki in tremi večniki namesto porote, in to za tiskovne pregreške ter za tista hudodelstva, ki se kaznujejo s kaznijo od 5 do 10 let ječe.

Ali — tisto takozvano javno mnenje še kar nič kaže, da bi se mu bilo zaupanje v poroto omajalo. Ni še dolgo temu, ko je eden izmed vodilnih socialnodemokraških politikov ponosno zaklical: Mnogo naših pravnikov in politikov boleha za fiksno idejo, da porotna sodišča niso nič prida, da jim treba meje pristojnosti — utesniti. Toda, tako je zagotavljal, seveda v prvi vrsti misleč na tiskovno reformo, ostalo bode le pri — pobožni želji, ljudstvo ne more, ne sme nikdar odreči se poroti, ki je vzlic marsikaki premoti vendar le ostala prava trdnjava — prostosti! Ta socialnodemokraški politik sedi danes v parlamentu, njegov klub je po številu tretji v poslanski zbornici, njegova stranka je morda najstrumnejše organizirana izmed vseh.... Kaj poreče zdaj ta stranka k utesnitvi porotniške pristojnosti, kaj ostali politični svet, tisto javno mnenje?

Začasno vlada v teh krogih še nekaljena tišina; kajpada, diskusiji o osnutku kazenskega zakonika velja prvenstvo! Ali — vlada hoče, da se predložita oba osnutka skupno v posvet; namerava se med obema pravcati junctim. Kako se izide ta boj?

Nu, enkrat se je v Avstriji že dobojeval! Bodi z dvema tremi besedami povedano, kako se je takrat sukalo orožje za in zoper poroto!

* * *

Ustava z dne 4. marca 1849 donesla je za tiskovne zadeve posebno postopanje z ustanovitvijo porote. Da-si je bila le-tej samo kratka doba 2 in $\frac{3}{4}$ let usojena, vendar ni zapustila slabega spomina za seboj! Leta 1861. je izšla razprava: »Sollen in Oesterreich Schwurgerichte eingeführt werden?«, sicer iz anonimnega peresa, pa na podlagi uradnih podatkov. Med drugim je tam pohvalno tudi to navedeno, da je tista porota kratkega življenja od 2506 predloženih vprašanj 1908, to je 76:13⁰/₁₀ enoglasno, ostala z večino glasov odgovorila. Cesarski patent z dne 31. decembra 1851 je poroto — kakor mnogo drugih pridobitev ustave — odpravil. Toda eno izmed prvih dejanj s februariskim patentom na novo sklicanega državnega zbora je bila resolucija z dne 2. majnika 1862: Vlada predloži zbornici ob začetku nove sezije načrt kazenskopravnega reda, slonečega na načelu ustnosti, neposrednosti in na inštituciji porote.

Pa v tem času vstal je že tekmeč porote, — večja. Starina avstrijskih juristov, Hye pl. Gluneeck, se je za njo zavzel. In tako je prišlo, da je cela vrsta načrtov h kazenskemu pravnemu redu uresničila idejo porotnih sodišč, poleg teh pa je ministerijalni načrt V. hotel za sodišča najnižje vrste uvesti — večje, sestoječe iz enega učenega in treh lajiških sodnikov. Ali že prihodnji, nanovo predelani načrt docela opušča misel na večje, zato pa daje popoln priziv zoper sodbe okrajnih sodišč. Prihodnji načrti so takisto pri tem ostali, samo glede vprašanj so omahovali, kolik bodi obseg pristojnosti porote in pa, po katerih deželah naj se uvede?

Med tem je dobil najvišjo sankcijo državni osnovni zakon o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1867 št. 144 drž. zak., ki je razen drugih velevažnih pridobitev sosebnostno najslavesneje pristal na uveljavljenje načela obtožbe in porote. Najbolj nujna je bila pač potreba ustanoviti posebna sodišča za tiskovne zadeve. Z zakonom z dne 9. marca 1869 št. 32 drž. zak. se je dala pomoč: tiskovna porota! Navzlic temu trudil se je Glaser, ko je postal

sam justični minister, kar najvstrajnejše i nadalje za preosnovo kazenske pravde v napominanem smislu in dne 16. februarja 1872 položil je načrt kazenskopravnega reda z vsemi potrebnimi stranskimi zakoni državni zbornici na mizo.

Boj glede porote, kakor spričuje baš Glaser sam, v Avstriji ni bil tako silen, kakor v Nemčiji. Glaser sam se ni za njo boril, češ, da jo smatra za prosto vsake hibe in napake, marveč storil je to, ker je bil prepričan, da je relativno najboljša oblika sodelovanja lajikov v kazenskem pravosodju. O večnikih pa je imel vsekakor prav slabo mnenje. Menil je, da bi se iz večnikov vzgojilo posebno vrsto diletantov in napolvedežev, kateri bi ne imeli niti posebne vestnosti porotnikov, niti temeljite naobrazbe učenih sodnikov. Tudi tedaj — je rekel — ako sedi jurist poleg več nejuristov, ni drugače, nego da sodi v resnici le jurist, nejuristi pa so le ničle, ki imajo pomen, da vrednost enotice pred seboj povišajo! — Kaj značilno je še tudi to, da se je celo Hye pl. Glunck, ki je skraja poroto z besedo in v pismu silno pobijal, leta 1867., ko je sam zasedel stol justičnega ministra, prelevil v pristaša »jury«-ideje. Ali seme, ki ga je svoj čas sejal, vskalilo je med parlamentarno debato k reformi kazenske pravde. Z veseljem so posegli sodobniki po njegovi nekdanjšnji filipiki zoper poroto in se sklicevali baš na Hyejevo trditev, češ v Avstriji sami smo že imeli — več!

V predmarčnih časih je bilo namreč v Avstriji pod in nad Anižo, pa tudi ponekodi na Češkem in v Galiciji tako urejeno, da je pri takozvanih varstvenih in skrbstvenih sodiščih na deželi — ki niso bila knežja, ampak patrimonijalna sodišča, pa so navzlic temu imela kriminalno oblast — sodil v kazenskih stvareh zbor 5-ih sodnikov. Od teh pa so morali biti le trije izprašani sodniki, druga dva sta smela biti neizprašana moža iz soseske. Pa tudi pri tistih sodiščih, ki so sodila težke policijske prestopke, so bile enake razmere. Sodni kolegij je sestajal iz treh sodnikov, pa le predstojnik je moral biti izprašan sodnik, za ostala dva je zadostovalo, da sta bila razumna, neoporečena moža iz soseske. Oskrbnik, obenem sodnik na kmetih (Pfleger), ki je imel izdati komunalno sodbo, poklical je sosedna dva oskrbnika k sebi, pa privzel si še dva neizprašana prisednika. Za navadne slučaje, osobito ako je storilec zločin priznal, izbral

si je kar najbližja dva prisednika, kakega pisarja, kmeta, s kratka, osebe, ki so bile baš pri roki. Njih votum glasil se je: »Glasujemo, kakor strogi gospodje!« (»Wir stimmen, wie die g'streng' Herrn«). Ako pa je šlo za važnejše, zamotanejšje zadeve, ravnalo se je pri izberi tistih dveh prava neukih prisednikov z vso resnobo. Hye je bil sam pri mnogih takih sodbah za zapisnikarja, ter hvali veliko natančnost treh oskrbnikov-sodnikov pri preskušnji aktov, nič manj pa tudi ne veliko samostojnost in vestnost neukih sodnikov. Saj se jih je izbiralo kar najskrbneje iz ostalega uradniškega osebja pri sodišču, ali iz velikih posestnikov, odvetnikov, uglednih meščanov, i. t. d.! To pa je bilo tudi treba; kajti važnejši slučaji so se morali do zadnjega spisa predložiti apelacijskemu sodišču v aprobacijo. Kakor Hye poroča, se ni zgodilo posebno redko, da sta neuka sodnika pri težkih policijskih prestopkih oskrbnika-sodnika preglasovala in povzročila, da je sodba iztekla po njuni volji.

Ali vsi ti neuki sodniki pa v resnici niso bili nikaki predhodniki — večnikov! Saj je dvorni dekret od 13. januarja 1804 izrecno zaukazal, da je sodišče sestaviti, ako le količkaj mogoče, vseskozi iz učenih sodnikov. Ti neuki sodniki so bili le pomoč v zadregi, kjer učenih ni bilo . . . In vendar so dali baš ti slutvo-večniki vnanji povod, da je predarlški poslanec dr. Oelz precej v pričetku debate o načrtu kazenskopravnega reda skusil zadati mu smrtonosno rano. Akoprem so vladni motivi odklonili inštitut večnikov, češ, da izkušnje z večniki niso bile niti v Avstriji niti v inih deželah zadovoljive, ker sodelovanje tako neenakih činiteljev pri sodniškem izreku o krivdi in kazni ne obeta prav nikakega haska, vstal je dr. Oelz in dejal, da se za porotniško postopanje nikakor ne more ogrevati. Zahteval pa je, naj se vrne predloga odseku z naročilom, da jo predela na podlagi — večniške teorije. Porota naj bi se po njegovem mnenju najpopreje uvedla v civilnem postopanju. Že uvedba »jury« v tiskovnih zadevah, rekel je, je bil prežalosten poskus; kajti sestavljanje porotniške liste je postalo političen aparat, ki navdaja vsakega pravno mislečega človeka z ogorčenostjo. Menil je, da sicer res želi ljudstvo, naj bi se tudi lajiki udeleževali pravosodja, ali, da se ta želja izpolni, sme se le vnovič inštitucija oživiti, ki se je že v Nemčiji in v Avstriji obnesla, in to je — večal!

Toda komaj je bil predlog stavljen, že je bil upropaščen; niti dovolj podpiralnih glasov ni dobil. Oelz je pač nekako potrkal pri nasprotnikih napredka na vrata, a dejstva so ga prepričala, da vojne zoper poroto tudi na ta način ne podžge, ako proslavlja večo. Odslej ni niti Oelz, niti kdo drugi — tudi ne v gosposki zbornici — zahteval nadomestitve porote z večo, le poslanec dr. Weeber, ki je leta 1861 sam izdal osnutek kazenskopravnega reda z večo v najnižji inštanci, je ponovil svojo željo, da bi se uvedlo večnike za pregreške in hudodelstva tam, kjer porotniki ne bodo govorili. Svojim željam pa niti ni dal oblike konkretnega predloga.

Seveda pokop Oelzovega predloga nasprotnikom porote ni do cela sape zaprl... Poslanec dr. Zaillner izrazil je tehtne svoje pomisleke glede neodvisnosti porotnikov; kazal je na terorizem političnih strankarjev, kateremu so porotniki v tiskovnih pravadah večkrat podlegli. »Tisti gospodje«, dejal je, »ki v izrazu »c. kr. lopovi« niso videli nikake psovke, bili so proslavljeni za plemenite sinove naroda, za požrtvovalne junake! Vprašam vas, so li pri takih razmerah porotniki — neodvisni?«

In v gosposki zbornici dobil se je nasprotnik »jury«-ideje in sicer veleugledni državnik baron Lichtenfels. Očito je priznal, da je on sam, ko je šlo za ustavo, kakor generalni prokurator povzdignil svoj glas zoper dovolitev porote, in to z ozirom na žalostne skušnje s porotami v tiskovnih pravadah. Vendar je zastavil takoj začetkoma generalne debate besedo, da se ne udeleži prav nikakega posveta glede določeb, tičočih se porote, da se celo glasovanju v teh zadevah odtegne, — in mož je besedo v resnici držal.

Na tem mestu treba poudariti, da so bili za časa postanka kazenskopravnega reda malodane vsi sloveči zastopniki i prakse i teorije na strani porote — in zoper večo. Le dve tri imeni! Schmerling, Pratobevera, Tschabuschnig, Mühlfeld, Zachariae, in tudi — Waser. Ta je bil pač najprej nasprotnik porote, ali nazadnje se je izrazil, da je prišel do spoznanja, da vsebuje inštitucija porote v resnici napredek v zmyslu pravičnega in nepristranskega pravosodstva.

Pri vsem tem je pač lahko umljivo, da se je slednjič polotilo vseh činiteljev nekako navdušenje za poroto, tako da so

porotnike uvedli celo v tistih deželah, katere po mnenju vladne predloge še niso bile za poroto — zrele, namreč v Galiciji, Bukovini in Dalmaciji. Tako enoglasno in silno so zahtevali zastopniki teh deželâ porote, da je celo glavni referent predloge, dr. van der Strass, v končnem govoru izjavil, da hoče, čeprav ni pooblaščen, odstopiti od sklepa odsekove večine in s tem od vladne predloge, navzlic temu sam z manjšino glasovati, torej za uvedbo porote tudi v Galiciji, Bukovini in Dalmaciji!

* * *

Tako je prišel kazenskopravdni red v današnji obliki pod streho. Glaserjevo remek-delo je v splošnem opravičilo nadeje, ki so se stavile vanj.

Ni, da bi na tem mestu prihajal s statističnim gradivom vendar pa bodi omenjeno to-le: Pri porotnikih pride povprek na sto obtožencev 72 obsojencev, pri razsodilnih sodiščih pa znatno več, namreč 83. Velike razlike med obema povprečnima številoma pa se v resnici pokažejo pri tistih treh deželah, o katerih je trdila vladna predloga, da za poroto še niso godne. Dalmacija je tudi ona dežela, v kateri se je moralo poslovanje porote največkrat suspendirati. Vzrokov vsem tem pojavom tukaj ne gre navajati, a pokaže naj se vsaj nekaj momentov, ki so se tekom časa razodeli za hibe v inštituciji porotnikov.

Kritični duh lotil se je te inštitucije dokaj pozno. Pravzaprav se je začelo sistematično reformiranje porote šele od leta 1900 naprej. Osobito dr. Benedikt je bil tisti, ki je v svojem tedniku »Juristische Blätter« opetovano besedo povzel in vedno karal in tarnal. Malo prej, predno je odložil uredniško mesto pri navedenem listu, potožil je tako-le: »Je pač naša usoda, da naprave prevzamemo od drugih deželâ, ko so se tam postarale, in da jih obdržimo tudi še takrat, ko so se v svoji rodni deželi že davno pomladile, ali pa so bile sploh odpravljene.«

Naj se torej omenijo na kratko tožbe in očitanja, ki se takorekoč dan na dan nasproti poroti ponavljajo. Delitev protnega sodišča na dva dela je ustvarila potrebo formalizovane stavitve vprašanj, potrebo, da se nejasnosti v odgovorih odpravijo potom moniture, povzročila pa je tudi, da se sodbi ne more pridodati razlogov, ki so bili za odgovor na vprašanja odločilni.

In ker porotniki sodijo kar sami med saboj in ker jim ni treba nikomur odgovora dati, zakaj so rekli »da« ali »ne«, zahoče se jim pač mnogokrat, da ne sodijo, ampak pomiloščajo. Kajpada ima ta namišljena velika oblast porotnikov mnogo neprilik za posledico. Naj bodo porotniki še tako pri volji, da izreko pravorek vestno in brez predsodkov, nekemu vplivu so vendar vedno in vedno dovzetni, namreč vplivu t. zv. javnega mnenja. Kaj pa to osobito pri političnih deliktih pomenja, o tem imamo pač silno žalostno povest v statistiki naše tiskovne »jury«. Pa o tem še pozneje! —

* * *

Reforme, ki so se zahtevale glede udeležbe lajikov v kazenskem pravosodju, so dvoje vrste: Na eni strani hočejo inštitut porote zboljšavati, na drugi ga hoté sploh — odpraviti.

A. Med zahteve po zboljšavi inštituta spadajo predlogi glede izbere porotnikov. Sedanje stanje tega vprašanja bi se najlažje označilo z besedo: »jury« naj postane demokratičnejša. Še ni dolgo temu, ko je vrgel pl. Koerber idejo v svet: poroti nedostaje inteligencije, treba več inteligentov v listo porotnikov spraviti, odvetnikov, profesorjev i. t. d. To zadnjo strujo in osobito njene izrastke je morda najsrečnejše pobijal Amschl in najnovejši predlogi komisijskega predosnutka mu dadé prav.

Nadalje, od strani socialnih demokratov govorilo se je v prilogi ideji, da se tudi žene kličejo k poroti. Dr. Winter je stavil v parlamentu tak predlog, dr. Ingwer pa ga je zagovarjal v tiskani besedi. Zanimive so Winterjeve zahteve tudi v tem oziru, da naj ne bodo izključeni od porote niti aktivni državni uradniki, niti vojaki. Ingwer mu v tem oziru nasprotuje, izključuje tudi duhovnike, pač pa je za to, da se ljudske učitelje izbira za porotnike, kar je tudi že Lammasc h svoječasno zahteval. Predosnutek hoče, da se duhovnikov sploh ne kliče, ljudski učitelji pa se morejo za naslednje leto oprostiti, ako potrdi njih predstojnik, da so v poklicu neobhodno potrebni.

Za vseobčim razširjenjem kroga onih, ki so poklicani izvrševati častni poklic porotnikov, stremi tudi predlog, da naj se uvedó dijete za porotnike. Ko so morali pred nekaj leti porotniki v Ljubnem tri tedne prisostvovati procesu zoper Mizzi Zeller

(umor v Röttlgrabnu), sklenili so peticijo na parlament, ki zahteva, naj se že vendar enkrat odpravi tiste romantične pristojbine za »poštne korete«, in naj se izplačujejo železniške pristojbine po II. razredu, pa dijete po 8 K na dan. Predosnutek ne gre tako daleč, kakor ta peticija, le za Dunaj hoče uvesti dijete 8 K, sicer pa za kraje, ki štejejo več nego 10.000 prebivalcev, 6 K, za vse druge pa 4 K, ali le pod pogojem, da porotnik (ali večnik) stanuje vsaj 4 *km* daleč od sodnega kraja. Le tisti, ki žive od dnine ali tednine, dobivajo naj dijete ne glede na oddaljenost njih stanovališča. Potni stroški naj se povračujejo, a v kateri meri naj se to zgodi, o tem naj se izdado pravila šele naredbenim potom. Pripomni naj se, da sta bila v tekoči XX. sesiji dva samostalna predloga v parlamentu stavljeni, ki se pečata s pristojbinami za porotnike, in oba prepuščata izmero potnih stroškov naredbenemu potu.

Zelo važni so tudi predlogi glede na odpravo pravice, odklanjati izžrebane porotnike. Osobito dr. Benedikt se je rogala, češ, pred vsakim porotniškim procesom se vrši sodba — nad sodniki! Najbolj se je obregaval ob državnega pravdnika, ako se je tudi on posluževal pravice odklanjanja, da dobi sebi ugajajočo poroto. V novejšem času se je dr. Ingwer krepko zavzel za pravico prostega odklanjanja brez navedbe razlogov. Menil je, ako se ta pravica odpravi, postopal bi sodni dvor prav tako tesnosrčno, kakor pri odklanjanju učenih sodnikov, in obtoženci bi stali pred sodniki, ki so morebiti njih najljutejši nasprotniki, ali pred takimi, o katerih nesposobnosti so do duše uverjeni.

Posebno zanimivo pa je, kako sodi strokovno časopisje o vprašanju glede sestave porotnega sodišča. Nad številom dvajstotice porotnikov se doslej še nihče ni naravnost spodtkal. Našel se je pa že zastopnik znane Oetkerjeve ideje: Poleg enajstero lajikov sedi naj na porotniški klopi en sodnik in ta bodi tolmač in urednik razlogov pravoreka. Löffler je dal tej misli to obliko: Med 12 porotniki bodi eden deželnosodni svetnik z dežele ali predstojnik kakega okrajnega sodišča. Publicistično se tega predloga v Avstriji še ni zastopalo in utemeljevalo, le socialnodemokratska revija »das Recht« je rekla kratkomalo — ne, takega predloga ne sme sprejeti nikdar nobeden državni zbor.

To pa, da senat porotnega sodišča šteje troje članov, bilo je že predmet — graje. Dr. Ingwer je predlagal, da naj se oba prisednika opusti, le predsednik naj sedi za predsedniško mizo, ona dva »kimovca« (»Beischläfer«) pa naj upotrebita dragoceni čas za svoje druge posle.

Nadaljnji predlog pa hoče spremembe porotniške klopi — vsaj za časa posvetovanja. Porotniki naj se s sodniki posvetujejo — kolegijalno. Lentner in Ingwer sta to zahtevala le za posvet kazni. Ingwer je, dosleden svojemu nazoru o obeh »kimovcih«, mnenja, da naj se ju pusti v miru in da naj se le predsednik s porotniki posvetuje o kazni. Löffler pa gre veliko dalje: On nasvetuje, da naj ostaneta sodniška in porotniška klop samo do konca posvetovanja ločeni; ko se končajo zadnji govori obtožitelja in zagovornika, tedaj naj stopijo skupaj i sodniki i porotniki in naj se skupno posvetujejo o krivdi in o kazni. Na podlagi takega glasovanja bode možno izdati pravilno utemeljeno sodbo. Za obsodbo pa bi morala glasovati poleg osmero porotnikov tudi dva sodnika. To bi bil nekak varnostni ventil za obtoženca, da ne postane žrtev sovražne mu ali pristranske porote. Tudi socijalnodemokratska strokovna revija se strinja s tem nasvetom (avtor ni imenovan), samo v nečem želi spremembe: »Ako se hoče tudi obema sodnikoma prisednikoma privoščiti, da dremljeta nadalje pri porotnih obravnavah, pa vendar ni treba, da se udeležujeta tudi posvetovanja o kazni; zadostovalo bi, da določijo kazen 3 porotniki in pa predsednik.«

B. Prehajamo k drugi skupini reformskih predlogov, ki hočejo, da se porota s čim drugim nadomesti.

V tem oziru srečamo pravzaprav najstarejše zahteve po reformi. Le, da veljajo samo enemu delu porote, — nesrečni tiskovni poroti. Menda ni preveč, ako rečem: nesrečna tiskovna porota! Saj se tu vse že omenjene hibe sedanje porote združujejo najhujše, k vsem tem pa pride še velika neprilika, da posluje porotniški ustroj tako počasi, da preide navadno mesec za mesecem, mnogokrat celo leto in več, preden more priti kaka obtožba do razprave pred poroto! Vse to je že znano in bilo b pač odveč sklicevati se šele na statistiko, da se opraviči izrek: Čast posameznika je napram tiskanim klevetam v Avstriji — v resnici brez zaščite! Z mirno vestjo se lahko naglaša, da

gredo obupne politične razmere v Avstriji v mnogem oziru baš nesrečni tiskovni poroti na rovaš; zato pa je tudi umljivo, da so se že davno pojavili glasovi, porotniki naj o takih rečeh nikar več ne sodijo!

Zanimivo in vabljivo bi bilo, da bi se premotrilo zapored vse predloge glede pristojnosti porotnikov v tiskovnih pravnih. Toda to bi vedlo predaleč; tolikanj predlogov je že bilo. Saj segajo nazaj v leto 1877. Preiti pa se pač ne sme, kar so važnega predlagali trije, namreč Sládeček, Amschl in Lammasch.

Dr. Sládeček, praški odvetnik, predlagal je l. 1903 nastopno rešitev kompetenčnega vprašanja: Oni pregreški zoper varnost časti naj spadajo pred porotnike, ki so političnega značaja. Kdaj pa je to, o tem naj odloča zbor 3 sodnikov po zaslisanju strank. Vsa nepolitična žaljenja časti pa naj pridejo, ako so prestopki, pred okrajna sodišča, ako so pa pregreški, pred razsodilno sodišče.

Amschl vrgel je povsem novo misel v vrtnec reformskih predlogov: Vsi potom tiska storjeni zločini in pregreški naj se porotnikom odvzamejo in odkažejo sodnim zborom kakor tiskovnim sodiščem. Tako tiskovno sodišče sestajaj iz dveh sodnikov po poklicu pa iz enega lajika, ki naj ga odpošljejo za sodnika časnikarska društva.

Lammasch je slednjič podal v gosposki zbornici začetkom l. 1904 inicijativni predlog, ki je v prvi vrsti hotel ovreti dvobojevanje in je zaradi tega priporočal, da se kaj ukrene v utrjenje varstva časti. Poudarjal je, da zaupanje, spoštovanje do porote gineva; poveličeval je avstrijski sodniški stan in slednjič prišel do nastopnega zaključka: razžaljenja časti potom tiska po §§-ih 487 do 491, 493 k. z. naj ostanejo pregreški, odkažejo naj se judikaturi sodnih dvorov 1. inštanice; sodstvo glede vseh žaljenj, ki so le prestopki, pa naj se osredotoči pri okrajnih sodiščih na sedežu sodnega dvora 1. inštanice.

Lammaschev predlog je pomenil obenem odkrito odklonitev vladnega načrta, ki ga je pl. Koerber 11. julija 1902 državnemu zboru predložil. Po njem naj bi se kar določba §-a 493 k. z. glede pregreškov razžaljenja časti odpravila in skoro vsa, potom tiska storjena žaljenja bi se enostavno deklarirala za prestopke. Zaključek XVII. sesije državnega zbora

končal je vladnemu načrtu neslavno životarjenje, — a v novem zasedanju t. z. ljudskega parlamenta je načelnik tiskovnega odseka dr. Sylvester ves elaborat prejšnjega tiskovnega odseka vložil kakor svoj inicijativen predlog, priznal pa je pri tem sam, da si ne upa soditi njegove usode optimistično. Sylvestrov načrt je očitvidno hotel najti nekako srednjo pot, osobito naj bi ostala vsa politična žaljenja časti potom tiska — tiskovni poroti. Tudi ta predlog se je moral umakniti že uvodoma navedenemu kompromisnemu predlogu, da naj o tiskovnih deliktih sodi — več. Za to mislijo gre naravno tudi najnovejši komisijski predosnutek, ki odkazuje tiskovne pregreške véliki večí, sestavljeni iz 3 sodnikov in 3 večnikov.¹⁾ Tudi to pot ostane bržčas le pri začasnem — poskusu rešitve; bržčas se obistinijo tudi tu Schmerlingove besede: Kdor koli dobode jurisdikcijo v tiskovnih rečeh v roke, nihče ne pride do zadovoljivega rezultata!

* * *

Eno drži pa na vsak način! Hud boj bodo bili vsi tisti politiki, ki prisegajo na prapor slobode, za poroto glede tiskovnih pregreškov, nič drugače pa tudi ne bo glede sodstva v vseh drugih hudodelstvenih zadevah, ki so dandanes poroti odkazane. Nepolitični svet, osobito strokovni krogi, pa so vsekakor malodane popolnoma prestopili v tabor nasprotnikov »jury«.

V tem taboru sešli so se predvsem tisti strokovnjaki, ki lajiku sploh ne prisvajajo zmožnosti, da bi opravljal sodniške posle. Tako n. pr. meni Hoegel, da je nespametno postavljati lajike kakor svojo kasto v nasprotje s sodniki po poklicu kakor z drugo kasto, ker lajikom nedostaja vsega, kar treba kazenskimi sodnikom.

Gross pravi, da se mora s porotniki postopati kakor z otroci, ako se jim hoče kaj dopovedati, in kaže z zadovoljstvom na dejstvo, da si je velik del izobražencev na čistem glede ne-

¹⁾ Ob sklepu te razprave se je razvedelo, da je tiskovni odsek poslanske zbornice izdal dne 29. aprila t. l. svoje sklepe o preosnovi tiskovnega zakona. Načeloma se je zedinil, da naj sodijo o tiskovnih vsebinskih pregreških večeh, le glede vprašanja, kako bodi večja zasedena, ni prišlo do sporazuma. Eni so za 3 učene in 3 neuke sodnike, drugi pa zahtevajo, da prevladuj lajiški element in žele — v nasprotju oficijalnim preosnutkom — 4 večnike poleg 3 sodnikov po poklicu.

vrednosti in nepreglednih nevarnosti, združenih s porotniško institucijo. Mnogobrojni so glasovi, ki primerjajo učenega sodnika z lajiškimi in dajejo prvemu prednost. Da navedem vsaj nekaj važnejših imen različnih stanov: Lammasch, Amschl, pl. Kallina, dr. Schneeberger in m. dr. Večina sodnikov-juristov smatra za ponižajočo nezaupnico sodniškemu stanu, ako se daje lajiškemu elementu vsepovsod prednost, to je dr. Isopescul Grecul na plenarnem shodu združbe avstrijskih sodnikov v decembru 1908 na glas povedal. Čudno! Celo že večkrat omenjena socijalnodemokratska revija je nekoč menila, da pride še čas, ko se bo svet udeležbi lajikov v kazenskem pravosodju — smejal!

Toda kakor splošno je razširjeno prepričanje o nedostatnosti porotniške institucije, baš v tisti meri pa tudi vlada mnenje, da še dolgo ne pride čas, ko se lajika kakor kazenskega sodnika sploh — odslovi. Mnogo jih je, ki smatrajo udeležbo lajikov na kazenskem pravosodju naravnost za postulat potrebe, ako se naj doseže konečni cilj in smoter kazenske pravde — ovedba resnice. Na kak način pa se naj ta udeležba vrši, o tem seveda gredo razna mnenja daleč vsaksebi. Nekateri pravijo, da celo vprašanje še davno ni godno za rešitev, in priporočajo počakati, da dobomo od drugje dovolj izkustev. Hoegel, Byloff sta se še nedavno izrekla v tem smislu. Celo Lenz, eden izmed ustvariteljev predosnutka, ki uvaja več namesto razsodilnega sodišča, je bil še leta 1905 enacega mnenja, vsaj kolikor se da razbrati iz njegovih tedanjih publikacij. Na ta nazor pristaje dandanes sploh večina vseh — praktikov.

Za to, da se porota sploh odpravi in nadomesti z večjo, oglasili so se Elsner, vodja združbe avstrijskih sodnikov, dr. Benedikt, stari neizprosni klevetnik »jury«, in predvsem — Lammasch. Le-ta se je izrazil, da je odkritosrčen pristaš načela, da mora biti lajiški element udeležen pri kazenskem pravosodju. Sodnik po poklicu ima pač bistro oko, da uzre tipično pravno stran, lajik pa individualno, psihologično in etično stran slučaja. To pa je tako važno, da bi morali imeti lajiki v sodnem zboru odločno večino sami za-se. Sodniki-uradniki naj za rezultat glasovanja ne pridejo v poštev po številu glasov, ampak po tehtovitosti svoje argumentacije. Zato 6 večnikov, pa 3 sodnikel!

Eno pa bodi na tem mestu pribito: Od Weeberovega časa (1861) sem je bil le en sam pisatelj, ki je zahteval večnike tudi za okrajna in prizivna sodišča, namreč dr. Ingwer, pa še ta le za razžaljenja časti, ki so politične barve in naj torej ne spadajo pred poroto.

Zaključimo raziskovanje, kakšna sodba je veljala obema vrstama udeležbe lajikov v pravosodju izza ustavne dobe, napravimo bilanco: Široki sloji ljudske mase kažejo skoraj popolno nebržnost. Politični svet, vsaj kolikor se oklepa političnega ideala slobode, se pripravlja na boj zoper utesnitev pristojnosti porote v splošnem in še posebej glede tiskovne porote. Strokovni svet zvaril je že celo kopo predlogov, ali pri tem niti ni prišel do enotnega naziranja, ali naj bode lajiški element udeležen pri kazenskem pravosodstvu ali ne.

Niti zdaleka in prav v nobenem oziru se v Avstriji ne more govoriti o kaki »communis opinio«, še najmanj pa o vseobčnem, iz dna srca izvirajočem hrepenenju — po veči. Morala je tedaj tista ljubezen justične uprave do inštituta večje, o kateri je bil uvodoma govor, odločilno vplivati, da prinaša komisijski predosnutek h kazenskemu pravnemu redu — nekak mešan sistem: pri okrajnih sodiščih le sodnike po poklicu, takisto pri vseh sodiščih, ki sodijo vsled vložitve pravnih pomočkov; pri zbornih sodiščih pa — večjo in poroto, le ne kolegijev samih učenih sodnikov. Porotniki izgube pri tem dober del — morebiti več nego polovico — svojega doslejšnjega delokroga in ga odstopijo — veliki večji.

* * *

Ta predlog nove ureditve kazenskih sodišč je torej predmet diskuije. S stališča, da je prav in dobro, če se poveča vpliv lajiškega elementa na kazensko sodstvo, je predlog komisije skoraj da idealen; kajti, da v Avstriji ne bi mogli postaviti pri okrajnih sodiščih zadostnega števila večnikov, to je jasno; pomisliti je, da so v Avstriji mnoga okrajna sodišča navzlic svoji razsežnosti zelo redko obljudena, nekatera pa — in to osobito po slovanskih deželah — vsled izseljevanja naravnost razljudena.

Vprašanje je, ali smemo temu predlogu pripisovati tolikanj umestnosti in upravičenosti, da bi si morali želeti njega uresni-

čenje pri nas, v naših avstrijskih, od Nemčije, gospodarski in politiški konsolidirane države, tako različnih odnošajih; skratka, kake so avspicije, da postane ta predloga — zakon?

Kar naprej treba poudariti, da v Avstriji ni tal, kjer bi mogla ideja večje bujno prospovati. Večniki v Avstriji sploh niso bili nikjer samonikli, ako morda ne gremo nazaj do »echtes Ding« srednjega veka ali na »peinliche Gerichtsordnung« iz leta 1532, ko se o sodni upravi v modernem smislu niti govoriti ne da. Tudi glede tistih Hyejevih lajiških nazovivečnikov — v resnici le sodnikov iz zadrege — velja, da so tiste redke provincije, ki so jih imele, nanje že docela pozabile.

Avstrija pa tudi ni država enotnega značaja, je konglomerat devetero narodnosti. Nacijonalne razprtije razdražile so posamezne narodnosti po nekaterih deželah do ljutosti! Jezikovna kriza je štacionarna in vse kaže, da tako ostane. In v ta milieu, v ta narodnostni boj, ki baš tedaj narsrditejše zvalovi, ko se prikaže kak predlog jezikovnega zakona na dnevnem redu, hoče predosnutek uvesti — večnike? Bodo li hoteli večniki, ko stopijo v sodno dvorano, da sodijo, postati — nacijonalno brez barve?

Predosnutek nima namena, načeti jezikovni problem pri sodiščih; zadovoljuje se z ukazom: V deželah, koder se govori več jezikov, naj se pri vsakem imenu večnika ali nadomestnega večnika v letnem seznamku, ki se napravi na podlagi žreba, pripomni, katere jezike dotičnik u me (ne »govori«) in katerih se zvečine poslužuje (»welcher er sich vorwiegend bedient«). Bodi to migljaj, da naj se večnik le takrat kliče za sodnika, kadar se tudi obtoženec večnikovega jezika zvečine poslužuje? Kaj pa, kadar je več obtožencev in se ti ne poslužujejo večinoma istega jezika? Kaj pa, ako je — govorimo odkrito brez opisavanja — obtoženčev zagovornik druge narodnosti?

Kdor je imel priliko zasledovati jezikovne boje v neposredni bližini, kdor vé, kaki boji se bijejo za vsako besedo, za vsak stavek, ki naj se pri sodišču govori ali zapiše, tega pač mora navdahniti bojazen, da pride z večniki v sodno dvorano — duh politike. Pravica večnikov, da smejo tudi v vseh kazensko-pravnih vprašanjih odločati, bila bi vsaj na vročih tleh mešovitih sodišč brez dvoma povod, da bi prišlo v sodni dvorani do

vsakdanjih nacionalnih prask, pravosodje bilo bi ponižano za deklo politike!

Logično mislečega človeka vendarle nekoliko osupne nazor, da naj baš neznanje materialnega prava usposoblja večnika za sodnika nad zločincem, katerega pa neznanje istega materialnega prava nikakor ne more krivde oproščati. Če pa to navsezadnje že izpregledamo — temu pa moramo vendar na vsak način ugovarjati, da bi dali večnikom celo glede vprašanj procesualnega značaja brez utesnitve, brez prigovora odločitev v roko, in to toliko manj v mešoviti Avstriji, kjer silijo na vseh koncih in krajih politične strasti na dan!

Upanja, da se bodo večniki odlikovali po posebni umerjenosti, objektivnosti, je pač malo! Na deželi, kakor tudi po mestih, pridejo v prvo listo, t. j. pralisto pretežno pripadniki stranke, ki je baš na površju, ki ima vajeti občinske uprave v rokah. To bode posebno važno v malih mestih z zbornimi sodišči. Kajti nedvomno o gotovih časih, n. pr. o žetvi, ne bo zlepa dobiti večnikov z dežele v mesto. Treba se bo zadovoljiti z nadomestnimi večniki. Z dežele bodo pač pozvani možje, ki bodo po svoji kakovosti odgovarjali povprek značaju sedanjih porotnikov, torej značaju srednjega stanu, toda tem gospodom se bode kmalu cela večniška čast za malo zdela, ako za pet dni n. pr. v manjših mestih ne bodo dobili več nego 20 K odškodine. Seveda, v mestih samih pa bo vedno nadomestnih večnikov dovolj, ki bodo radi tudi za tak znesek opravljali posel sodnika, prav kakor rokodelstvo. Saj seže meja, do katere lahko kdo postane večnik, po predosnutku tako globoko navzdol, da bi bolj sploh iti ne mogla; vrsta poklicancev se končava tik pred — posli! Tako utegne pač priti, da bodo par let potem, ko se uvede večja, v agrarnih deželah pri zbornih sodiščih v pretežni večini le nadomestni večniki poslovali, in od teh bo zopet večina izmed takih ljudi, ki žive ob dnevni ali tedni. Da pa niti ti ne bodo v političnih stvareh nad strankami, za to že poskrbi kar najbolj mogoče sestava porotnega imenika.

Vsi ti momenti pač kažejo, da uvedba večje v parlamentu ne pojde brez ugovorov. Zastopniki iz jezikovno-mešovitih krajev in deželâ se bodo pomišljali, priznati večnikom vse tiste pravice, katere imajo sodniki po poklicu. Agrarni politiki bodo protesti-

rali zoper socializiranje sedanjih zbornih sodišč. Socialni demokrati bodo čisto gotovo zoper vsako utesnitev pristojnosti porote. Slednjič pa se gotovo najde še marsikak poslanec, ki poroče: Pokaj odpravljati razsodilna sodišča, pokaj odstranjati sodnika po poklicu od razsodilnih sodišč, ko uživajo le-ta navzlic slabemu, razupitemu kazenskemu zakoniku v sedanji sestavi še vedno zaupanje ljudstva? Ako se ne da tisto, baje edino rešilno načelo, da se prešine celo kazensko pravosodje z lajiškimi elementom niti za okrajna sodišča, niti za vzklicna sodišča izvesti, zakaj pa naj se uvede baš za razsodilna sodišča?

* * *

Lajiškemu sodniku seveda ne gre odrekati prav vsake upravičenosti za sodelovanje v kazenskem pravosodju. Ali to upravičenost je moči po mojem mnenju izvajati le iz dveh momentov: I. kjer lajik črpa iz vira svojih izkustev, tam je tudi sodnik brez prigovora na svojem mestu! II. kjer je nevarnost, da bi se vzbudila sumnja, češ, sodniki niso nedostopni vplivom bodisi od zgoraj bodisi od spodaj, tam kaže, da lajik pristopi in sodno poslovanje — kontrolira.

V prvem oziru treba ustanoviti, da niti najboljša nadarjenost za psihologijo ne more premagati težkoč, nastajajočih vsled nepoznanja juristično-tehničnih pojmov. Naravna — nepokvarjena pamet, tista tolikanj proslavljena »sveža dojmljivost« lajikov je brez dvoma za pravilno oceno dogodkov, za registriranje dejstev največje važnosti, ali samo s tem še zdalek ni dana sposobnost, vsa ta dejstva pravilno subsumirati — pod kazenski zakon. Za to treba pač več kakor splošne povprečne izobrazbe! Tako pridemo na to, kar so že Glaser, Waser in drugi spoznali, da je porota relativno najboljša oblika udeležbe lajikov pri kazenskem pravosodju, po pravilnem načelu: resnica naj se izve po lajkih, pravica po pravnikih! Seveda pa porota tudi ustreza drugi nalogi lajiškega elementa, da kontrolira pravilno postopanje justice in onemogočuje kako kabinetno justico. Kje pa naj zastavi svojo kontrolo, to je stvar — previdnosti, predvarnosti, kajti tudi vprašanje, koliko tak stroj stane, je sodoločilne važnosti. Brez dvoma pa je taka kontrola — tam na

mestu, kjer bi se dalo najprej na kako vplivanje na sodnike misliti, torej: pri deliktih političnega značaja in pa deliktih prav posebne težke vrste. Na taki podlagi bi se moglo z mirno vestjo pustiti meje porotniške pristojnosti pri starem; seveda se skrčijo že ob sebi s tem, da v novem zakoniku pač ne bo mesta za nekatere drakonske kazni, na primer pri zločinih iz afekta.

Čisto drugo vprašanje pa je, ali bi se ne dalo vsaj tistim hibam porote pri tej priliki v okom priti, ki so dandanes najbolj na kvar dobri njeni stvari? Seveda ni, da bi se spuščal v okviru te razprave v kritiko izvenavstrijskih, že naravnost nebrojnih predlogov; zadošča naj, da se vsaj najvažnejših vprašanj dotaknem!

a) Pravica strank, odklanjati izžrebane porotnike preemtorpno, naj se odpravi; oziralo naj bi se samo na motivirane odklonitve. Odločitev o odklonitvi pa bi se morala zaupati porotnikom samim. Kazalo bi, da posnemamo engleško pravo, vendar naj bi se odločba o upravičenosti odklonitve ne prepuščala kakor na Angleškem samo dvema posebej izžrebanima porotnikoma kakor razsodnikoma, ampak morebiti — petorici.

b) Stavljena vprašanja morala bi na vsak način postati jezikovno prostejša, umljivejša. Naravnost prikupi se Lisztov predlog v tem oziru: Vprašanja naj bi imela najprej za uvod deklaratoren pravni stavek, ki bi povedal vse, kar treba za zakonito označbo delikta. Na to šele bi prišlo pravo vprašanje, v koje bi se postavil namesto sedanjih dolgoveznih opisov zločina po zakonovem besedilu — poljuden izraz za ta zločin.

c) Ahilejeva peta cele porotniške inštitucije pa je in ostane problem, kako naj se otme javnosti razloge, ki so porotnike doveli do konkretnega odgovora na vprašanje. V tem oziru pa bi bilo pač umestno kolikor toliko približati se načelu večniškega sodstva, ako se le da ogniti napakam večje. Spomnimo se tu zopet Löfflerjevega predloga: Porotniki naj poslušajo, dokler se dokazno postopanje ne zaključi, prav kakor porota; dogodke med razpravo, ki se vrše itak pod strogo kontrolo obeh strank, naj dojmujejo brez tujega vpliva. Po končanih pledoajjih pa naj bi se sestali s sodniki in se ž njimi skupno posvetovali. Pač upravičena je pri tem zahteva, da bi se morala najti večina tako pri porotnikih, kakor tudi pri sodnikih, torej na obeh

straneh, ako naj se sklene obsodba. Na tak način bi dobili lajiško sodišče — ime je pač stranska stvar — ki bi mu ugodnosti večje, osobito pravcata utemeljitev sodbe, ne bile tuje, ki bi pa vendar porotnikom dajale na prosto, kakor doslej oproščati, ne pa — obsojati!

Ali takemu sodelovanju sodnikov pri posvètu glede krivde v zmyslu Löfflerjevem — v resnici je to v Srbiji, Bulgariji in v Tunisu že uvedeno — bi se pač po pravici oponašalo, da pridejo porotniki pod vpliv sodnikov, in to bi pomenilo konec zaupanja v tako ljudsko sodišče! Tu vendar bi se dalo po mojem mnenju dobiti porabnih razlogov, ako bi se porotnike primoralo, da bi po tem, ko čisto samostavno sami med seboj na vprašanja odgovore, v družbi vseh treh sodnikov ali pa vsaj predsednika samega v tajni seji tiste razloge za pravorek redigirali, ki se nanašajo na vprašanje, kaj smatrajo porotniki za dokazano, kaj ne. (Pripominjam, da imajo sorodno inštitucijo v kantonu Geneve). Ako bi bili porotniki primorani, da povedó svoje razloge k pravoreku, bi v posvetovalni zbornici pač več ne — pomiloščevali, še manj pa bi si dovoljevali dajati strankarsko-politični strasti duška, morali bi svojemu pravoreku dati kolikor toliko spodobno, logično obliko. Seveda bi se včasih pripetilo, da bi prišli v fatalno situacijo in morali priznati: »non possumus«, nismo kos dati naši »conviction intime« logičnega izraza, utemeljitve.... Liepmann je med drugim predlagal v svoji letos izdani razpravi »die Reform des deutschen Schwurgerichts«, naj se prizna porotnikom pravica, da smejo odločitev o kakem vprašanju vrniti nazaj sodnikom samim. Ali — zdi se mi — da bi to šlo predaleč. Pač bi pa morebiti ravno v tem slučaju kazalo, dati porotnikom na prosto, da smejo zahtevati, naj se poda odgovor na kako tako vprašanje, ki se ga sami ob sebi ne upajo utemeljiti, po skupnem posvetu s sodniki, prav kakor to predlaga Löffler.

e) Na vsak način, in tudi tedaj, ako bi se nikakor ne dalo rešiti pravoreku — razlogov, moralo bi se vsaj dopustiti, da bi kazeno določevali sodniki in porotniki po skupnem posvetovanju.

f) Ene rane pa tudi najboljša reforma porote ne zaceli, namreč rakrane — tiskovne »jury«. Pregreški zoper varnost časti, pa naj so politični ali nepolitični, ti bi se morali kratkomalo

izločiti iz kompetence porotnikov. Za te treba ustvariti posebnih tiskovnih senatov. Zadoščenje za razžalitev na časti moralo bi takorekoč biti kaznjivemu dejanju — za petami! Morda bi kaj dobrodelno vplivalo, ako bi se postopanje glede pregreškov zoper čast bližnjega kolikor moči prilagodilo postopanju v civilnih pravadah pred sodnim dvorom.

Tiskovni senati dali bi se pa sestaviti s prav posebnim uvaževanjem načela, da morejo tudi lajiki pravosodstvu kar najbolj služiti, ako črpajo iz svojihkušenj. Trebalo bi poklicati za lajiške sodnike osebe, katerim gre brez dvoma popolno razumevanje vseh, časnikarstva se tičočih vprašanj, to so baš časnikarji sami, pa pisatelji-publicisti. Način, kako naj se kličejo, bi moral biti podoben onemu, kakor se izbirajo lajiški sodniki za trgovske zadeve; namesto trgovskih kamor stopila bi časnikarska, pisateljska in enakovetna društva. To je tista gori omenjena ideja Amschlova, katere so se časnikarji sami na raznih svojih shodih z veseljem oklenili. Ali, zdi se mi, da bi njegov predlog še dokaj simpatij pridobil, ako bi se glasil, da naj poslujeta poleg dveh sodnikov — prav kakor pri razsodilnem sodišču — tudi dva taka večnika-časnikarja, a ne eden sam.

* * *

Izven porotniških in tiskovnih kazenskih pravad poslovali bi torej slej kot prej — samo sodniki po poklicu. V sodnem stanu se živahno giblje, zahotelo se mu je po izvedbi prave neodvisnosti. Ali — več kakor to ali ono jamstvo sodniške neodvisnosti porodi zaupanje ljudstva do kazenskega pravosodstva nov, ljudskemu naziranju, narodovi duši ustrezajoč kazenski zakon. Ta naj otvori sodniku pot, da sme v izrednih slučajih brez ozira na mrtvo črko zakona, ki ima le tipično, ne pa individualno stran slučaja pred očmi, soditi ne samo kakor pravnik, ampak tudi kakor — človek!

Kdaj se posreči ta velika preosnova, o tem se danes še domnevati ne more. — Ko se je pred 15 leti civilnopravdna reforma izvršila, oponašalo se ji je, da je prišla prezgodaj, da je bil preran porod; in vendar je danes ponos Avstrije! Kazensko-pravna preosnova bode vsekakor zapoznel porod. Morala bo obsegati ves kazenski zakonik, pa tudi velik del kazenskopravd-

nega reda, osobito kazenskosočno ustavo. Da pa nova uredba kazenskih sodišč ne bode celi véliki reformi v napotje, da se vse skupaj ne izkaže ob tako zapoznelem porodu — za mrtvo-rojeno dete, mislim, da ni neopravičen nasvet: Ne lovimo se za tujimi vzorci; ne stremimo po radikalnem preobratu v ustavi kazenskih sodišč, prilagodimo raje to, kar se je pri nas že s pridom udomačilo, današnjim razmeram, našim potrebam, pa bodi si to v gori navedenem zmislu ali kakor koli! Ako se to zgodi, onda smemo za trdno pričakovati, da bode mogla Avstrija tudi na svoje kazensko pravosodstvo zreti — s ponosom!

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Dv. dekret od 6. junija 1838 št. 277 zb. pr. zak. ni uporaben na obljube, ki se dajo in sprejmo ali ponové po dokončani dražbi (§§ 869, 879 o. d. z.).

Po tožnikovih navedbah je toženec — pisarniški uradnik pri odvetniku S., kojemu je tožnik bil poveril izterjanje svoje terjatve proti V. v znesku 300 K s prip. — pred dražbo V-evih premičnin izjavil, da mu bo plačal isto terjatev, kolikor bi ne bila pokrita z izkupilom, ako tožnik ne bo delal nobenih ponudeb na dražbi. Tožnik je tudi trdil, da je toženec po izvršeni dražbi, pri kateri res ni tožnik dražil, to svojo obljubo ponovil, rekoč, da plača brezpogojno terjatev tožnikovo, kolikor ne bo pokrita z izkupilom. Na svojo terjatev s prip. je tožnik dobil iz izkupila le znesek 164 K 53 h in zahteva sedaj 242 K 39 h od toženca.

Toženec pa ugovarja, da on ni dal nobene obljube tožniku ne pred dražbo in tudi ne po dražbi. V-eve premičnine je dostal na dražbi toženec potem, ko je prebil vse druge nadponudbe ter zvišal vrednost za 104 K 20 h. Na dražbo da je šel le iz prijaznosti do tožnika in na njegovo prošnjo, da ne pojdejo V-eve premičnine za prenizko ceno; da je zvišal za žganje, ki